

Transkripsjon av podkast fra Skeivt arkiv:

Den store sedelighetssaken i Bergen.

Paragrafen som forbød sex mellom menn (§213) ble fjernet i 1972 og hadde egentlig vært lite brukt før den tid. Men i 1937/38 eksploderte en skandale i Bergen som ble den største enkeltsaken i paragrafens historie. Over 30 menn ble dømt for seksuelle forhold til 160 unge gutter (16 til 21 år). 14 menn som hadde også forbrutt seg mot gutter under 16 år ble dømt etter andre paragrafer.

Nina Ratcliff har lest politiavhør og rettsreferater og skrevet masteroppgave om sedelighetssaken. Her forteller hun til Skeivt arkivs Bjørn André Widvey

Nina Ratcliff

“Den store sedelighetssak” var navnet avisene i Bergen ga på en omfattende politietterforskning og påfølgende rettssak. (Jingle begynner) Opprullingen av saken startet høsten 1937 etter at politiet hadde mottatt tips om at en frukthandler i Sandviken hadde mistenkelig mange gutter på besøk hos seg.

(Jingle fortsetter)

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Du hørte Nina Ratcliff lese fra sin masteroppgave “Den Store Sedelighetssak i Bergen 1937/1938. Kulturelle forståelser av sex mellom menn, homoseksualitet og seksuelle overgrep mot barn “

Over 30 menn ble dømt for å ha hatt seksuelle forhold til 160 gutter mellom 14 og 19 år.

Dette er podkasten Skeiv historie fra Skeivt arkiv. Mitt navn er Bjørn André Widvey.

(Jingle fades ut)

Nina Ratcliff

Ja, jeg har skrevet om noe som var kalt den store sedelighetssaken som handlet om menn som hadde sex med unge gutter. Det var i 1937 og 1938.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Ganske langt tilbake i tid. Over 30 menn ble dømt for å ha seksuelle forhold til unge gutter.

Nina Ratcliff

Det var jo mange flere enn det enn de 30 som var inne til avhør, men de fleste av de som var til avhør var jo vitner. Og det var veldig mange av de unge guttene som var inne til avhør. Så det var i hvert fall over 200 gutter under 21 år som var inne til avhør om det. Og så ble det til slutt konkludert

fra politiet at det var rundt 160 av dem som hadde vært direkte involvert. Så ganske mange flere i den unge aldersgruppen enn den eldre.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og dette startet høsten 1937. Politiet hadde mottatt et tips angående en frukthandler i Sandviken.

Nina Ratcliff

Ja, det var rett og slett... Det hadde jo gått masse rykter, og så nådde til slutt de ryktene en person som var villig til å involvere politiet. Det var en mann som var bestyrer i Bergens forskoler som hadde hørt det fra sin sekretær som hadde hørt det fra sin venninne. Og hun venninnen var en 25 år gammel butikkdame som bodde i samme huset som frukthandleren. Og hun hadde sett at det gikk... At han hadde rett og slett besøk av veldig mange unge gutter. Og det er jo litt rart at en voksen mann på nesten 40 stadig har tenåringsgutter hjemme hos seg på besøk, som han ikke har noe familiært forhold til.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Så hva skjedde etter at politiet hadde mottatt dette tipset?

Nina Ratcliff

De avhørte da denne kvinnen og fikk litt mer detaljer, og så gikk de rett og slett og arresterte denne frukthandleren.

Da de kom på for arrestere ham, så satt det jo en 15 år gammel gutt inne hos ham. Så de tok ham jo litt sånn på fersk gjerning, selv om de bare satt og drakk vin. Men bare det at han satt og serverte vin til en femtenåring er jo suspekt i seg selv.

Ja, så da begynte snøballen å rulle. Og der mangler jeg litt detaljer som jeg hadde syns det hadde vært veldig spennende å vite mer om: Hvordan politiet egentlig jobbet med å finne de, fordi at allerede samme dag begynte de å avhøre gutter. Og det står ingenting om hvor de fant de guttene. Bare, liksom, plukket de dem opp på gatene, fra liksom nabogutter, eller hva? Ja, hvem de var. Men hvert fall. De oppdaget veldig fort at det var veldig mange involvert.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og det sto videre i avisene i Bergen, men også i lokalaviser rundt Bergen, «uhyggelige sedelighetsforbrytelser avslørt». Så hva var det egentlig som ble avslørt? Var det så uhyggelig, eller var det noe man i dag ville sett på med andre øyne?

Nina Ratcliff

Ja, altså det... Det som er uhyggelig er jo alders..., eller at guttene var så unge.

Og de fleste av dem var da kanskje mellom 14 og 19. Så det var jo liksom ikke små barn som var involvert. Men det er jo handlinger som og fortsatt.... De var jo mange som var under 16, som da betyr at det ville også vært ulovlige hendelser i dag.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Hvor skal vi bare skyte inn og si at myndighetsalderen den gangen var jo 21, i forhold til dagens 18. Så alle var her da regnet som mindreårige?

Nina Ratcliff

Ja, alle som var under 21. Også de som var over 16 ble regnet som samme aldersgruppe.

Men det har jo helt tydelig vært mange gutter som rett og slett har hengt mye der, rundt ham. Og da er jo spørsmålet hvorfor. Hva er det med ham som gjorde at det var interessant. Det er jo der han har hatt muligheten til å møte, til å komme i kontakt med guttene. Med at de handler hos ham. Og kommer i snakk med ham.

Og så inviterer han kanskje de han liker best med seg inn på bakrommet.

Og så kommer de jo gjerne tilbake igjen og igjen. Så det blir jo gjerne ikke skremt vekk hvis han gjør tilnærmelser mot dem.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Er det riktig å si at frukthandleren liksom var en slags lederskikkelse i et slags uformelt nettverk av menn? Som på en måte, for å si det sånn, benyttet seg av disse unge guttene?

Nina Ratcliff

Jeg vil nok ikke kalle ham en lederskikkelse, men han var et slags samlingspunkt.

Han bodde i en liten leilighet, eller et værelse som de kalte det, som var i bygningen ved siden av denne boden. Og der lot han andre menn bruke det rommet til å ha sex med guttene. Så det var litt at han hadde muligheten til å gjøre det. Og til dels, og at han noen ganger kan han fortalt... Eller at han har sendt gutter opp på det rommet og sagt liksom, hvis du sitter her og venter litt, så kommer det en mann som du skal få litt penger av, gjerne.

Det virker ikke som han egentlig er en lederskikkelse, for han virker ikke liksom... Han virker litt for stakkarslig på noen måter.

Så det er nok kanskje litt tilfeldig at det har samlet seg så mye rundt ham. Men samtidig så har han jo og lagt opp til det, at han har veldig aktivt brukt det her værelset sitt til å både være med gutta selv, men også å la andre menn og bruke det.

Men det var jo over 30 menn som ble dømt til slutt, og det var nok bare kanskje en håndfull, kanskje ti av dem som var der jevnlig. Så de andre har jo kommet inn i det på andre måter.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Men kan du si noe litt mer om hva du har funnet ut om hvem disse guttene var?

Nina Ratcliff

Ja, det var jo stort sett tenåringsgutter, de fleste var mellom 14 og 19. Men det var noen som var, eller én som var helt ned på 10 år. Det eneste han hadde opplevd, var at han var blitt befølt av en kjøpmann. Så det var liksom ikke den mest alvorlige saken som gjaldt den tiåringen.

Men det var de som var gjerne var mellom 14 og 16 som hadde vært veldig aktive og veldig oppsøkende etter å finne menn som de kunne ha seksuell kontakt med. Mange av dem, selv de som var nede i 14 var jo ferdig på skolen, og de jobbet som løpegutter mange av dem, så de hadde veldig mye tid og mulighet til å reise mye rundt i byen og møte veldig mange forskjellige folk.

Så jeg skriver litt om en gutt som hadde vært veldig aktiv da, som i hvert fall ifølge det jeg har funnet, kanskje var den som i hvert fall innrømte å ha vært mest aktiv. Han innrømte selv at han hadde hatt sex med hvert fall tolv forskjellige menn.

Og så er det i hvert fall ett til tilfelle jeg har funnet, av en annen mann som sier at han hadde vært med han, som han gutten ikke innrømt det sjøl da.

Men det er jo og liksom tydelig at at han har vært en veldig aktiv deltager. Han var 18 år da han ble avhørt, men det gjaldt jo fra han var 14, de første tilfellene han forteller om. Og det er jo egentlig veldig spennende å se hvordan han snakket om det, fordi han opplevde det jo på ingen måte som at han var blitt utsatt for overgrep, selv om han var såpass ung i hvert fall i våre moderne øyne. At en fjortenåring har sex med en 40 åring er jo på en måte et åpenbart overgrep. Men de som var involvert sjøl, så jo ikke på det som det.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Men var det alltid et innslag av prostitusjon i disse her relasjonene? At disse guttene alltid fikk betaling eller fikk for eksempel søtsaker eller sjokolade, eller hva det også tilfeller hvor det ikke var med?

Nina Ratcliff

Det var tilfeller der det ikke var noen form for betaling, men jeg tror nok som oftest, at det var det. Men da var det snakk om småpenger. Det var det var liksom lommepenger til at de kunne kjøpe seg litt sjokolade, eller kanskje rett og slett sjokoladen var betalingen.

Noen forteller at de får fikk en kino billett for eksempel, så det var små beløp det var snakk om. Det var heller ikke organisert og avtalt. Det var liksom ikke sånn: Hvis du gir meg en krone, så kan du gjøre sånn og sånn med meg, liksom. Det var nok heller litt sånn at de håpet at hvis de gjorde det, så skulle de få litt. Så det var en forventning, men det var sjelden at det var et avtalt beløp på den måten.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og etter hvert som dette begynte å utvikle seg, og man etter hvert kom til til siktelser, retts sak og etter hvert dom, så var det jo et slags nettverk som ble avslørt rundt frukthandleren, med en del veldig aktive personer.

Nina Ratcliff

Ja, det var jo... Altså han hadde jo en del venner, kan man si, på sin egen alder, litt yngre og litt eldre, som alle liksom var involvert med de samme guttene.

Og så var det seks menn som var liksom mest aktive, som var de som til slutt ble dømt i Lagmannsretten.

Det var flere som ble dømt i lavere rettsinstanser. Men det var de seks som var i Lagmannsretten som hadde vært regnet som mest aktive. Det var jo... Det er vanskelig å si noe om hvor nære venner de var, men de hang i hvert fall sammen, mange av dem. Og ofte hadde sex med gutter sammen på samme rom. Og gjerne fortalte hverandre om gutter som var villige til å være med på ting.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og dette var da dommer i to omganger. Det var den første dommen kom i januar 1938, og der var det da seks stykker som ble dømt?

Nina Ratcliff

Nei, det var flere. Eller det var flere i Byretten som var liksom første runde. Og da var det først... Det var vel to rettssaker i byretten. Det var først fem og så 21 menn som ble dømt der. Og så i mars 38 var det i Lagmannsretten med disse seks, da.

Så det var mange allerede der som var blitt dømt og, da. Noen fikk kort betinget fengselsstraff og opp til rundt 9 måneder, så det var ikke snakk om veldig lange fengselsstraffer til de første, mens de i Lagmannsretten... Da var det oppe i 5 år, da.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Dette er jo den største enkeltsaken under paragraf 213, i dens historie. Og da må vi repetere helt kort: Paragraf 213 var gjeldene i Norge fram til 1972 og kriminaliserte da seksuell omgang mellom menn. Og hva sier det om bruken av paragrafen, at dette blir den største enkeltsaken?

Nina Ratcliff

Altså, ja. Grunnen til det er jo at det gjaldt unge mennesker. Det var jo egentlig aldri at den paragrafen ble brukt hvis begge parter var over 21.

Det var stort sett alltid når det var snakk om en eldre part og en yngre part som var under 21. Så når det her er snakk om tenåringsgutter, så var det jo da en trussel for samfunnet at de var involvert i dette.

Ja, og så var det jo og... De ble jo dømt spesifikt for seksuell omgang med gutter under 16. For det var jo da en annen paragraf da som gjaldt når de var under 16. Og så var det da hvis de var mellom 16 og 21, så ble den eldre mannen dømt etter paragraf 213.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Du har også sett på hvordan homoseksualitet ble forstått eller sett på, i Bergen på 1930-tallet. Hva har du funnet ut der?

Nina Ratcliff

Nei, det ble jo en ganske stor debatt i avisene. Det ble skrevet mange leserinnlegg og kommentarer fra journalister. Og det er jo helt tydelig at folk har visst. At det har vært en kjennskap til homoseksualitet og hva det innebærer, kan man si da.

Men det som kommer fram i mange av disse leserinnleggene er en litt sånn stakkarsliggjøring, at det er liksom veldig synd på disse mennene. At man gjerne sier de burde bli sendt til behandling og ikke i fengsel, eller...

Men en rød tråd er jo likevel at folk vil ha dem vekk fra gatene.

Det er sånn... Om det om de sier at vi må kaste de i fengsel på livstid, eller at de må sendes inn på psykiatrisk avdeling på livstid. At folk synes litt synd på de ofte.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Er det et klasseperspektiv og i denne saken, i forhold til hvem mennene var i forhold til de yngre guttene?

Nina Ratcliff

Så, nesten alle involverte var mer eller mindre arbeiderklasse. Og det var jo liksom... Frukthandleren for eksempel, sa i retten at han synes det var så urettferdig at de gikk etter folk som ham, og det var

jo så mange mye mektigere mennesker som og hadde vært involvert. Men det ble jo aldri på noen måte bevist at det var tilfelle.

Så eneste han snakket om selv, var at han kjente til en forstander i en kristen menighet som han kjente til. Som han hadde hatt seksuell kontakt med meg selv, og som han visste hadde vært sammen med guttene.

Selv om han beskyldte denne forstanderen overfor politiet, så ble det aldri noe oppslag i media. Han ble aldri navngitt. Så det ble aldri... Det ble aldri bevist at det var et større nettverk enn de som faktisk ble arrestert.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Men det virker jo som om rettssaken her så var det jo stor interesse rundt dette her med homoseksualitet eller bifil legning. For de tiltalte ble jo spurt om hva som var tilfellet for de. Svarte de strategisk eller skjønte de i det hele tatt hva de ble spurt om her, tror du?

Nina Ratcliff

Jeg tror det var nok delvis strategisk, fordi når de ble avhørt av politiet, så da har jeg jo lest avskrifter fra vitneavhørene, og der blir de jo spurt. Eller jeg sier at de ble spurt, men jeg har aldri sett spørsmålene, så det er jo sånn man må på en måte lese ut fra konteksten. Men det de i hvert fall har svart, er gjerne sånn at jeg innrømmer at jeg er homoseksuell og har tiltrekning til unge gutter, for eksempel. Det er det mange av de som sier.

Og så er det et par som gjerne sier at nei, jeg er ikke homoseksuell på noen måte, og har havnet i dette av alkoholisme eller ensomhet, eller at de har liksom unnskyldninger. De fleste av disse, sier under avhør at de var enten homoseksuell eller biseksuell. Og så når de da kom til rettssak, så var det kun han frukthandleren, som da var en av seks, som han sa at han var biseksuell i retten. Mens de andre sa at de ikke var det. Og det tror jeg jo det er jo fordi at de har blitt anbefalt av forsvareren sin å nekte for det. Fordi at de ville bli sett på som mindre farlige, at det var mindre fare for gjentakelse, hvis de ikke var homoseksuelle. Hvis dette var bare noe de hadde havnet ut i av... Ja, mange av dem er skyldte på alkohol og ensomhet og arbeidsledighet og....

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Vi skal jo ikke inne underslå graden av overgrep her, og de eventuelle følgene det kan ha hatt for mange av guttene. Det har vel ikke vært så lett å på en måte kanskje finne ut av, hvordan det gikk med dem i ettertid?

Nina Ratcliff

Nei, jeg har jo ikke egentlig noe informasjon om hvordan det er, hvordan det gikk med dem. For jeg har ikke hatt mulighet til å snakke med dem, for eksempel. Selv om... Jeg vet jo hva de heter, for det har jeg sett i dokumentene, så har jeg jo selvfølgelig ikke nevnt navn i oppgaven.

Og jeg måtte skrive under på en erklæring om at jeg ikke fikk lov til å kontakte noen av de jeg leste om, for å få innsyn i dokumentene. Så jeg har jo ikke hatt mulighet, hvis noen av de lever en gang. Det vet jeg jo heller ikke, fordi de eldste eller de aller yngste som var involvert, var jo født rundt 1927, så de ville jo vært veldig gamle hvis de fortsatt lever.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Men hva har du allikevel funnet ut om det å leve som homo eller biseksuell i Bergen på den tiden? Altså hvordan var nettverkene?

Nina Ratcliff

Altså, det virker jo som at det har vært relativt lett å finne hverandre. Mange av de... Altså, det har jo vært et ganske stort nettverk. De fleste har jo kjent noen andre. Det er jo noen som bare ble involvert i saken fordi det var gutter som hadde angitt de og ikke noen av de andre voksne.

Men de aller fleste av de var liksom i hvert fall delvis kjent med hverandre. Mange av de møtte hverandre, for eksempel på pissearet, eller også rett og slett bare at de kommer i snakk med hverandre på gaten av helt tilfeldige grunner, og på en eller annen måte merker at det er en... At de vil det samme. Det har jo vært en mulighet da å finne fram til andre likesinnede.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Tenker du at denne saken var unik, siden vi ikke har hørt om noen lignende saker i noen særlig tid før, og heller ikke i tiden etterpå?

Nina Ratcliff

Det er jo vanskelig å si, for det er jo tilfeldigheter som gjør at det ble oppdaget i det hele tatt. Men samtidig så er han jo så omfattende at... Spesielt med hvor mange gutter som var involvert, at det ble en sånn voksende krets, der guttene fortalte hverandre og fortalte vennene sine, hvis du går til han og han kjøpmannen eller sånn og sånn, så kan du få litt penger hvis du er bare villig til å hjelpe han litt.

Så de de har jo vært veldig åpne med hverandre, alle disse guttene, om hva de driver med. Og de har fortalt hverandre hvem de kan gå til og hva de har gjort. Det har jo vært veldig tydelig at det var lite hemmelighold mellom dem, og det er jo interessant at det var noe de følte de kunne snakke så åpent om.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Men har du inntrykk av at dette må til en viss grad har vært kjent utenfor dette miljøet, men at det har blitt, ikke akseptert men at det har blitt valgt å bli oversett?

Nina Ratcliff

Altså, det er jo vanskelig å vite hva andre har tenkt, men det gikk jo rykter lenge. Altså sånn som disse som bodde i nabohusene til frukthandleren. De har jo visst om det lenge og har hatt mistanker mot han lenge, helt til det slutt var én person som måtte til for å faktisk ta kontakt med politiet.

Men de har jo advart barna sine mot å besøke ham, for eksempel. Og en av de andre, en kjøpmann som var involvert... Da var det og en gutt som sa at han hadde fått jobb som løpergutt, men så sa faren til han at, nei, det får ikke, du må slutte. Du får ikke lov å være hos han, for han har jeg hørt at er en guttemann eller guttefyr, kalte de dem ofte.

Så det er det er jo noe mange har visst om, tror jeg. Og så er det jo bare liksom at det må én person til for å faktisk kontakte politiet. Ja, om politiet har visst om noe som de bare har valgt å overse, er jo... Det vet jeg jo ikke.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Du er jo en av mottakerne av Skeivt arkiv sitt masterstipend i forbindelse med denne oppgaven din, og du har og brukt våre kilder i arbeidet. Kan ikke du si litt mer om hvilke kilder som har vært aktuelle og nyttige for deg?

Nina Ratcliff

Det jeg har brukt her fra Skeivt arkiv, er jo boksamlingen. Det har vært bøker jeg har brukt som sekundærlitteratur som har vært veldig hjelpsomme. Blant andre Arne Nilsson, som skrev om Göteborg fra samme tidsperiode, der man finner utrolig mange likhetstrekk, rett og slett. Det er interessant å se at veldig lignende miljøer eksisterte andre steder.

Selv om han skrev ikke så mye om fullt så unge deltagere som i denne saken.

De andre kildene som jeg brukte som primærkildene, var fra Statsarkivet i Bergen. Rettsdokumenter, jeg fikk lese alle disse vitneavhørene, og det var jo utrolig masse stoff, rett og slett. Det var ganske stor jobb å komme gjennom det.

Jeg var jo blitt fortalt på forhånd at ja, nei, det er ganske mye stoff. Og så tenkte jeg hvor mye kan det være, egentlig. Jeg kommer opp på Statsarkivet, og så får jeg en sånn helt tralle full med permer som jeg skal se på. Jøss, tenkte jeg. Det er sikkert ikke alt som kan være relevant. Og så begynner jeg å bla i det. Så er det jo bare avhør på avhør på avhør som alle er kjempespennende, så det er i hvert fall ikke vært noe problem med for lite stoff. Det har heller vært motsatt....

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og så har du og hatt samtidig publikasjoner og støtter de på, siden dette var en så stor sak i både lokalavisen og på nasjonalt plan at du har kunnet hentet mye informasjon.

Nina Ratcliff

Ja, det sto jo masse om det avisene. Det var stor skandale, så det var jo artikler i hvert fall da rettssakene pågikk, var det jo artikler daglig der de refererte fra rettssaken. Så det var jo og helt tydelig stor interesse for det blant publikum.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og denne oppgaven din. Den ble jo levert i november i fjor. Den ligger tilgjengelig online på Universitetet i Bergen sine nettsider. Man kan søke på avlagte mastergrader i kulturvitenskap, og der dukker din opp: Den store sedelighetssaken i Bergen, 1937 til 38.

(Jingle)

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Du har hørt på podcasten Skeiv historie fra Skeivt arkiv. Mitt navn er Bjørn André Widvey. Produsent er Jo Hjelle.